

Philip S. Johnston

# CIENIE SZEOLU

Śmierć i zaświaty  
w biblijnej tradycji żydowskiej

Przekład  
Paweł Sajdek

Wydawnictwo WAM  
Kraków 2010

## *Spis treści*

|              |    |
|--------------|----|
| SKRÓTY ..... | 13 |
| WSTĘP.....   | 17 |

### Część A

---

## **ŚMIERĆ**

### Rozdział 1

|                                    |    |
|------------------------------------|----|
| ŚMIERĆ W STARYM TESTAMENCIE.....   | 27 |
| a. Opisy śmierci .....             | 27 |
| I. Śmierć a różnorodność.....      | 27 |
| II. Śmierć jako koniec życia ..... | 30 |
| III. Śmierć jako przyjaciel .....  | 33 |
| IV. Śmierć jako wróg.....          | 33 |
| V. Śmierć jako oddzielenie .....   | 38 |

|                                              |    |
|----------------------------------------------|----|
| VI. Śmierć jako spotkanie? . . . . .         | 39 |
| VII. Śmierć przez ofiarę. . . . .            | 42 |
| VIII. Śmierć przez samobójstwo . . . . .     | 45 |
| b. Refleksje nad śmiercią . . . . .          | 47 |
| I. Śmierć a życie . . . . .                  | 47 |
| II. Śmierć a stworzenie . . . . .            | 48 |
| III. Śmierć jako zjawisko naturalne. . . . . | 49 |
| IV. Śmierć jako kara . . . . .               | 50 |
| V. Śmierć jako nieczystość . . . . .         | 52 |
| VI. Śmierć a przyszłość . . . . .            | 55 |
| c. Streszczenie. . . . .                     | 55 |

## Rozdział 2

|                                        |    |
|----------------------------------------|----|
| ŚMIERĆ W STAROŻYTNYM IZRAELU . . . . . | 57 |
| a. Reakcje żywych . . . . .            | 57 |
| I. Żałoba. . . . .                     | 57 |
| II. Poszczenie i ucztovanie . . . . .  | 59 |
| III. Lamenty i pogrzeby . . . . .      | 60 |
| b. Pochówek zmarłych . . . . .         | 62 |
| I. Zwykły pochówek . . . . .           | 62 |
| II. Pochówek królewski . . . . .       | 66 |
| III. Brak pochówku . . . . .           | 68 |
| IV. Miejsce pochówku . . . . .         | 70 |
| V. Pochówek wtórny . . . . .           | 74 |
| VI. Pokarm i pochówek . . . . .        | 76 |
| c. Streszczenie. . . . .               | 79 |

## Część B

### ŚWIAT PODZIEMNY

#### Rozdział 3

|                                   |     |
|-----------------------------------|-----|
| NIEPOŻĄDANY ŚWIAT PODZIEMNY ..... | 83  |
| a. Szeol jako miejsce. ....       | 84  |
| I. Występowanie terminu. ....     | 85  |
| II. Znaczenie wyrazu .....        | 87  |
| III. Opis miejsca .....           | 90  |
| IV. Pochodzenie nazwy .....       | 93  |
| b. Szeol jako przeznaczenie ..... | 96  |
| c. Synonimy .....                 | 100 |
| d. Streszczenie .....             | 102 |

#### Rozdział 4

|                                               |     |
|-----------------------------------------------|-----|
| ZAGRAŻAJĄCY ŚWIAT PODZIEMNY .....             | 104 |
| a. Psalmiści o Szeolu .....                   | 104 |
| I. Język metaforyczny .....                   | 104 |
| II. Język wybiórczy .....                     | 106 |
| b. Psalmiści w Szeolu? .....                  | 108 |
| I. Pedersen: doświadczenie obecne .....       | 108 |
| II. Barth: doświadczenie pełne mocy .....     | 110 |
| III. Inni: doświadczenie niejasne .....       | 113 |
| IV. Psalm 88: doświadczenie nadchodzące ..... | 115 |
| c. Streszczenie. ....                         | 117 |

## Rozdział 5

|                                                  |     |
|--------------------------------------------------|-----|
| WSZECHOBECNY ŚWIAT PODZIEMNY? .....              | 119 |
| a. Czy „ziemia” to świat podziemny? .....        | 120 |
| I. Świat fizyczny .....                          | 122 |
| II. Świat zamieszkany .....                      | 127 |
| III. Ziemia pod stopami .....                    | 129 |
| IV. Ziemia pochłaniająca .....                   | 131 |
| V. Ziemia najniższa .....                        | 133 |
| VI. Ziemia pod stopami lub świat podziemny ..... | 133 |
| VII. Kraina cieni? (Iz 26, 19) .....             | 137 |
| VIII. Streszczenie .....                         | 140 |
| b. Czy woda jest światem podziemnym? .....       | 140 |
| I. Woda pod światem .....                        | 141 |
| II. Woda jako świat podziemny? .....             | 142 |
| III. Woda a świat podziemny .....                | 145 |
| IV. Streszczenie .....                           | 152 |

## Część C

### ZMARLI

## Rozdział 6

|                                    |     |
|------------------------------------|-----|
| NAZYWANIE ZMARŁYCH .....           | 155 |
| a. „Cienie” .....                  | 156 |
| I. Zmarli Refaim .....             | 156 |
| II. Etniczni Refaim .....          | 159 |
| III. Filistyńscy Refaim? .....     | 162 |
| IV. Ugaryckie <i>rpum</i> .....    | 164 |
| V. Inne semickie <i>rp'm</i> ..... | 172 |
| VI. Streszczenie .....             | 173 |

|                                               |     |
|-----------------------------------------------|-----|
| b. „Bogowie”                                  | 175 |
| I. Oczywiste odniesienia w Starym Testamencie | 176 |
| II. Sugerowane odniesienia Starego Testamentu | 181 |
| III. Streszczenie                             | 183 |

## Rozdział 7

|                                                         |     |
|---------------------------------------------------------|-----|
| ZASIĘGANIE RADY U ZMARŁYCH                              | 184 |
| a. Nekromancja w Izraelu                                | 184 |
| b. Nekromancja w Endor                                  | 189 |
| c. Nekromancja w innych tekstach?                       | 194 |
| d. Określenia nekromanckie                              | 198 |
| I. <i>'ôḥ</i> jako narzędzie przepowiadania przyszłości | 198 |
| II. <i>'ôḥ</i> jako duch przodka?                       | 200 |
| III. <i>'ôḥ</i> a <i>ilib</i> ?                         | 202 |
| e. Streszczenie                                         | 204 |

## Rozdział 8

|                                                    |     |
|----------------------------------------------------|-----|
| ODDAWANIE CZCI ZMARŁYM                             | 206 |
| a. Kult przodków a teksty Starego Testamentu       | 208 |
| I. Pwt 26                                          | 208 |
| II. 1 Sm 28                                        | 210 |
| III. Ps 16                                         | 211 |
| IV. Ps 49                                          | 213 |
| V. Iz 28                                           | 214 |
| VI. Iz 57                                          | 216 |
| VII. Ez 43                                         | 220 |
| b. Kult przodków a <i>marzēah</i>                  | 224 |
| I. <i>marzēah</i> na starożytnym Bliskim Wschodzie | 224 |

|                                                         |     |
|---------------------------------------------------------|-----|
| II. Oczywiste wzmianki w Starym Testamencie . . . . .   | 228 |
| III. Sugerowane wzmianki w Starym Testamencie . . . . . | 230 |
| c. Kult przodków i inne koncepcje . . . . .             | 232 |
| I. Terafim . . . . .                                    | 232 |
| II. Stele. . . . .                                      | 234 |
| III. Nazwy pokrewieństw . . . . .                       | 235 |
| IV. Życie rodzinne . . . . .                            | 236 |
| V. Ofiara i kult . . . . .                              | 238 |
| VI. Pochówek i kości. . . . .                           | 239 |
| d. Streszczenie . . . . .                               | 240 |

## Część D

### **ŻYCIE POZAGROBOWE**

#### Rozdział 9

|                                |     |
|--------------------------------|-----|
| KOMUNIA POZA ŚMIERCIĄ. . . . . | 245 |
| a. Henoch i Eliasza . . . . .  | 245 |
| b. Psalmy. . . . .             | 247 |
| I. Ps 16. . . . .              | 247 |
| II. Ps 49 . . . . .            | 249 |
| III. Ps 73 . . . . .           | 251 |
| IV. Inne psalmy . . . . .      | 254 |
| c. Księga Przysłów . . . . .   | 255 |
| d. Hi 19 . . . . .             | 258 |
| e. Księgi niebiańskie. . . . . | 264 |
| f. Streszczenie. . . . .       | 267 |

Rozdział 10

|                                                            |     |
|------------------------------------------------------------|-----|
| ZMARTWYCHWSTANIE .....                                     | 270 |
| a. Zmartwychwstanie w literaturze Izraela .....            | 270 |
| I. Boska moc (Pwt 32; 1 Sm 2) .....                        | 270 |
| II. Sporadyczne wskreszenia (Eliasz i Elizeusz) .....      | 273 |
| III. Odnowa narodu (Oz 6; Ez 37) .....                     | 274 |
| IV. Zmartwychwstanie indywidualne (Iz 26; Dn 12) .....     | 278 |
| V. Inne teksty Starego Testamentu .....                    | 282 |
| VI. Inne pisma żydowskie .....                             | 284 |
| b. Zmartwychwstanie na starożytnym Bliskim Wschodzie ..... | 286 |
| I. Egipt .....                                             | 286 |
| II. Mezopotamia .....                                      | 288 |
| III. Ugaryt .....                                          | 289 |
| IV. Persja .....                                           | 290 |
| V. Grecja .....                                            | 293 |
| c. Streszczenie i konkluzja .....                          | 294 |
| BIBLIOGRAFIA .....                                         | 299 |
| INDEKS AUTORÓW .....                                       | 333 |